

Tuinen Versailles met grand canal inspireren lokale edelman

Waterallee trots van kasteel Renswoude

Bij het Utrechtse dorp Renswoude, bekend omdat het bij verkiezingen met Schiermonnikoog meestal nummer 1 is bij het stemmen tellen, ligt een gelijknamig kasteel. Opvallend element in het omringende park is de lange waterallee, waarop bezoekers uitkijken vanuit het voorplein. Het is een van de belangrijkste 'grand canals' in Nederland.

TEKST: FRED VOGELZANG FOTO'S: ALBERT SPEELMAN

HET GRAND CANAL VANUIT DE LUCHT.

DE GROTE KOM, MIN OF MEER HALVERWEGE HET KANAAL.

In de veertiende eeuw werd het 'Rijnswoude', een onontgonnen wildernis in de Gelderse Vallei, door ene Robert, neef van de Utrechtse bisschop in leen gehouden. Hij bouwde rond 1363 het kasteel de Borchwal, dat vervolgens tal van eigenaren kende.

Aan het begin van de zeventiende eeuw werd edelman Johan van Reede eigenaar. Hij liet de Borchwal afbreken en bouwde een nieuw huis dat bestaat uit een grote middentoren met twee vleugels, ieder eindigend in een toren. Op het plein voor het hoofdgebouw staan links en rechts lagere bijgebouwen, waardoor het geheel een U-vorm heeft.

Fundaties

Johans kleinzoon Frederik Adriaan erfde Rijnswoude in 1685. Hij was getrouwd met de steenrijke Maria Duyst van Voorhout, die in Utrecht, Den Haag en Delft haar sporen achterliet toen ze als weduwe in die steden een weeshuis liet bouwen. Alle heten Fundatie van Rijnswoude en zijn op Open Monumentendagen vaak opengesteld. De fundaties waren de eerste instellingen voor hoger beroepsonderwijs in Nederland.

Voordat Duyst van Voorhout haar geld voor dit goede doel inzette, investeerden zij en haar man flink in hun nieuwe

bezit in Oost-Utrecht. Ze lieten rond kasteel Rijnswoude een groot park aanleggen. De achterkant van het omgrachte huis werd verrijkt met een classicistische tuin met broderies. Ook verrees er een sterrenbos. In de 19e eeuw werd de tuin vergraven tot een grote vijver in landschappelijke aanleg.

Prachtig zicht

Een broderie is een kunstig gevormd hagen- of bloemperk. Vooral vanaf de beletage, de 'mooie verdieping' van een kasteel of buitenplaats, had de bezoeker prachtig zicht op zulke broderies.

Om in Rijnswoude voldoende water naar het park te krijgen, groef men een kilometerslange sloot vanaf het kasteel naar twee beken in de omgeving. De sloot werd later verbreed en vormde zo de beroemde 'waterallee'.

Ter plaatse is ook klimaatverandering merkbaar. De grote vijver, die door het vervallen van de duikers al lang niet meer in verbinding staat met de waterallee en de achterliggende beken, valt af en toe droog. Dat is niet alleen funest

voor flora en fauna, maar ook voor de fundering van het huis.

Helemaal hip

Met de aanleg van hun waterallee of 'grand canal' waren de

VOORZIJDJE VAN HET KASTEEL.

MARIA DUYST VAN VOORHOUT, 1669-1754. PRENT NAAR EEN TEKENING VAN AART SCHOUMAN, 1685 (COLLECTIE UTRECHTS ARCHIEF).

ACHTERZIJDE VAN KASTEEL RENSWOUDE MET DE VIJVER.

Van Reedes helemaal hip. Het grote voorbeeld van zo'n kanaal was dat in de tuinen bij Versailles. Het grand canal aldaar werd aangelegd in 1667 en opgeleverd rond 1680. Het gold in de tuinmode destijds als het nieuwste van het nieuwste toen Frederik Adriaan van Reede besloot om ook in het park van zijn kasteel Renswoude zo'n kanaal aan te leggen.

Het kanaal in Frankrijk mat meer dan anderhalve kilometer.

DE TUINEN BIJ VERSAILLES. HET GRAND CANAL ALDAAR WERD AANGELEGD IN 1667 EN OPGELEVERD ROND 1680.

Behalve als zichtas om bezoekers te imponeren, werd het gebruikt voor waterfeesten en gondelvaarten. Langs het kanaal lagen gazons, die weer door hagen waren omzoomd. In 1674, misschien wel om de pijnlijke verjaging van de

Franse legers uit de Republiek te doen vergeten, was er een groot festijn. Langs de bijna 1.700 meter van het kanaal plaatste men transparante voorstellingen die van achter werden verlicht. Een vaartocht moet als een film in *slow motion* zijn geweest. Zonnekoning Lodewijk XIV beschikte over financiële middelen waartegen de kapitalen van de Nederlandse adel bleekjes afstaken. De grand canals hier zullen veel minder indrukwekkende feestjes hebben gekend. Versailles' grand canal werd bovendien gekruist door een bijna even lange haaks gelegen waterallee.

De eerste

Toch is het bijzonder dat een lokale edelman als Frederik van Reede bij zijn kasteel zo'n indrukwekkend tuinelement liet aanleggen. Hij was in Nederland niet de enige maar waarschijnlijk wel de eerste.

Ook het Friese Oranjewoud kende een waterallee, net als de Nijmeegse buitenplaats Dukenburg en de Nijenburg bij Heiloo, waar in de negentiende eeuw de beroemde dominee-dichter Nicolaas Beets (pseudoniem Hildebrand) zijn aanstaande zou ontmoeten – wie weet tijdens een vaartochtje.

Het kanaal bij Renswoude ligt aan de voorzijde van het kasteel, in het verlengde van de oprijlaan. Het loopt kaarsrecht ruim 700 meter naar het oosten. Halverwege pronkt een grote komvormige vijver. Het kanaal wordt vandaag de dag doorsneden door een

provinciale weg. Het ligt precies in de as van het huis: vanaf de voordeur kijk je er naar het oosten overheen.

Not amused

Het geld voor de nieuwe tuinaanleg en het grand canal moet afkomstig zijn geweest van Maria. Zij stamde uit een geslacht van Delftse brouwers en stadsbestuurders. Door tragische omstandigheden stierf een reeks familieleden, waardoor Maria zo'n beetje al het familiekapitaal erfde.

Zelf werd ze op haar 21e weduwe. Verdrietig, maar het bracht het voordeel dat zij zelfstandig over haar geld kon beschikken. Die zelfstandigheid uitte zich tot schrik van haar familie ook in de keuze van een echtgenoot. Toen ze in 1685 in het huwelijk trad met de Utrechtse edelman Frederik Adriaan van Reede, vrijheer van Renswoude, was de familie ronduit *not amused*.

Gat in de hand

De aantrekkelijke en ontwikkelde Frederik was namelijk Oranjegezind. Tot ergernis van Maria's familie, die het niet zo had op stadhouders. Misschien dat ook een andere eigenschap van de adellijke aanstaande Maria's familie wantrouwig maakte: hij werd omschreven als royaal. Een gat in de hand dus. Maria lijkt dat ook in de gaten te

hebben gehad. Zij zorgde ervoor dat haar man niet over haar geld kon beschikken. Al snel had Frederik bij zijn bruid dan ook grote schulden.

Na de vroege dood van hun dochtertje bleef het echtpaar kinderloos. Dat kan ook met de geardheid van Frederik te maken hebben gehad: hij werd in een van de grote achttiende-eeuwse sodomieprocessen in de Republiek wegens ontucht met mannen veroordeeld en moest naar het buitenland vluchten.

Gevlucht na ontucht met mannen

Frederik keerde pas weer toen de verontwaardiging was weggeëbd. Hij trok zich terug op Renswoude, waar hij de laatste jaren van zijn leven heeft kunnen genieten van het prachtige park en wie weet, vaartochtjes heeft gemaakt over de indrukwekkende waterallee.

Wat? Water!

Op Renswoude is op 24 mei tijdens de Dag van het Kasteel 2021, thema *Wat? Water!*, rond het kasteel een

waterwandeling. Die zal ook ruim aandacht besteden aan de waterhuishouding van waterallee en vijver, en de bedreiging die klimaatveranderingen vormen voor erfgoed.

Auteur Fred Vogelzang is wetenschappelijk medewerker van de Nederlandse Kastelenstichting.

RENSWOUDE VANUIT DE TUINEN, ZIJAAZICHT.